

Z NOVÉ LITERATURY

Hans Julius Wolff, Hellenistisches Privatrecht, in Zeitschrift der Savigny-Stiftung für Rechtsgeschichte, 90 /1973, Romanistische Abtl., 63 - 90

Když před 140 letyrazil německý historik J. Droysen pro období posledních čtyř století před naší érou a prvního našeho letopočtu název helénismus (Geschichte des Hellenismus, 1836-1843), sotva tušil, kolika kulturním oblastem se stane běžným. Patří k nim i právo států, které vznikly po rozpadu říše Alexandra Makedonského, avšak soukromé právo, které v nich platilo, značně přetrvalo jejich zánik a vstřebání římským impériem.

Jak toto soukromé právo helénistické chápe přední právní historik-grécista H.J. Wolff, ukazuje v anotované studii. Nutně si uvědomuje, že není to jen ptolemaiovský Egypt, ale i ostatní státy diadochů, jenže prakticky právě jen egyptské papyry poskytují materiál, byť také ne vždy postačující, aby se na něm dal zrekonstruovat celý systém soukromého práva. Sporadické nálezy mimoegyptské (Palestina a Dura Europos na Eufratu) a četnější epigrafické ustupují proti papyrům zcela do pozadí. Wolff se proto jen velmi zdrženlivě vyslovuje o možnostech obdobného právního vývoje mimo Egypt, a tedy o existenci jakési společné právní kultury - juristické koiné. Do svého zkoumání zahrnuje také ještě celé druhé století našeho počítání, protože, jak již L. Mitteis (Reichsrecht und Volksrecht in den östlichen Provinzen des römischen Kaiserreichs, 1891) ukázal, odolává domácí, helénistické právo, romanizování. Na druhé straně je předmětem studie jen právo vyplývající z řeckého prostředí, nikoli všechny instituce nebo právní jevy, s nimiž se třeba v papyrech setkáváme.

Při zkoumání jednotlivých institutů je patrná autorova snaha ukázat, do jaké míry přežívaly nebo mohly v nich přežívat starobylé představy o organizaci právního života, jako byl rod nebo oikos, nebo jak převaha mužského pohlaví klesala až se dosáhlo ženina zrovnoprávnění s mužem. Podnětné jsou postřehy, jak nutno lišit Řeky, žijící pospolitě v nově založených městech (Alexandrie a Ptolemais) v Egyptě od Řeků, sporadicky zabydlujících venkov - chóru, jak posuzovat Egypťany, snažící se přizpůsobit se druhé straně - řecké v právním styku a tedy použít řeckého práva, jaký tu byl vliv "vrchnosti", soudů či notářů. Z těchto zřete-

lâ-aby jen základní zde byly uvedeny-vycházejí, probírá autor jednotlivé právní sféry. Je to předně "Individuum a společnost", kde předpokládá podobné rozdíly mezi svobodnými, třídní i právní, jako byly ve "staré vlasti", přičemž ovšem zmizela rodová základna, když se přistěhovalci rekrutovali z různých řeckých končin.

Helénistické právo osob, zvláště rodinné, nese zřejmě toho důsledky: je výrazně individualistické, zejména také pokud jde o ženu, která je zásadně neomezeně způsobilá k právům i k činům. Namísto starořeckého oiku je rodina naveskrz učleněna podle příbuzenství pokrevního. Manželství nevyžaduje k platnosti formálního uzavření, stranám jde zpravidla jen o úpravu majetkových vztahů, zejména pro případ, že by se manželé rozešli. Jestliže nebyl dosud nalezen doklad, jak se právně posuzovala nevěra, je i to svědectvím o přílišném uvolnění manželství, a ovšem také o značné právní nejistotě v té věci. Zvýhodnění ženy proti jiným právům, zejména římskému, zjišťuje Wolff také v institutu poručenství.

Institutu otroctví věnuje autor necelou stránku studie. Jenom plné otroctví mělo ještě své charakteristické znaky. Vznikalo narozením z otrokyně - bylo pochybné, zda se odložené dítě stává otrokem toho, kdo se ho ujal. Válečné zajetí se od Principátu stávalo naprosto sporadickým a téměř nepraktickým důvodem vzniku otroctví. Pro propuštění, jež bylo přípustné i s určitou následnou vázaností propuštěncovou, existovalo několik forem.

Také v dědickém právu lze shledat uvolnění, místy i značné, ať naproti původním řeckým právům (nejde již o zachování majetku v oiku), ať naproti právu římskému. Vedle posloupnosti ze zákona uznává právo projev zůstavitelův, jednostranný nebo smluvní, byl-li fixován písemně. Později se žádalo přibrání svědků nebo notáře. I zde se setkáváme s rovností pohlaví. Povinný díl znám není, rovněž ne rozdíl mezi sukcesí universální a singulární.

Zvláštní úvahu věnuje autor "uspořádání soukromého právního styku." Upozorňuje, že egyptští notáři, ačkoli je nelze pokládat za juristy v pravém smyslu, vyznali se dobře v umění, jak vyhovět potřebám a zájmům stran v konkrétní listině. Soukromé vlastnictví jako hospodářsko-sociální princip bylo uznáváno, ale v Egyptě omezováno kontrolou státu v různých směrech. Pokud však šlo o vlastnictví jakožto právní kategorii, setrval archaický názor, že jde sice o panství nad věcí, ale bez dalšího upřesnění, jak je známe jinde. Jeho ochrana byla namnoze věcí správních orgánů. Jednání kausální nebylo odlišováno od jednání věcného, jež je realizovalo. Proto nebyl znám ani trh jako smlouva konsensuální. Pro převod pozemků a otroků předpisoval ostatně zákon formu písemnou, jinde trh zůstal trhem za hotové. To lze pozorovat také u ostatních smluvních typů, jichž je málo. Zpravidla je to půjčka (daneion), jež

slouží svou povahou jakožto smlouva reálná k zajištění nejrůznějších plnění, zejména též zaplacení kupní ceny. Kdežto zde nebylo zdaleka dosaženo důvtipu římských právníků, vidíme na druhé straně, jak zmínění praktikové dosahovali vhodnou formulací účinků zastoupení, smlouvy ve prospěch třetích, postupu pohledávky, ano tím, že vynechali v listině jméno oprávněného, i účinků cenných papírů. Ke studii je připojena "vybraná bibliografie" se stručným a výstižným hodnocením.

Cvetler

Hans Julius Wolff, Die banknotarielle Urkunde des römischen Ägypten. Zvl. otisk z Estudios jurídicos en homenaje al Profesor Santa Cruz Teljeiro, Valencia 1974, 593 - 605.

Když na přelomu 19. a 20. století shledávali tehdejší papyrologové v pramenném materiálu překvapující někdy podobnosti antických peněžněekonomických zařízení s novodobým, svádělo to některé někdy příliš daleko ve snaze zpřístupnit ony instituce modernímu čtenáři. Svědčily o tom již názvy spisů, např. "Girowesen im griechischen Ägypten" (1910), kde Friedrich Preisigke, povoláním vysoký poštovní úředník, aktualizoval bezpečnostní hospodářský styk. Ale i badatelé s jemnějším historickým cítěním, tak zakladatel juristické papyrologie, Ludwig Mitteis, prezentovali se zřejmým potěšením vědecké obci instituce dotud netušené, jak je do svědčovaly nově nalézané papyry.

Patřila k nim *d i a g r a f é*. Původně to byl technický termín pro operaci, kterou prováděly v Egyptě banky, hotově platíce nebo jen z konta na konto převádějíce, peníze klientů. Zároveň však to byl účetnětechnický výraz i pro zápis té operace do knih banky a posléze také právnětechnický termín pro listinu, tuto operaci osvědčující a bankou vydávanou klientovi jako doklad, že k úkonu došlo. V některých z těchto osvědčení se zjistilo, že uvádějí, proč k transakci došlo, dokládají tedy i kausální jednání, jako půjčku, koupi a pod. Taková osvědčení si uvykla moderní nauka označovat jako "samostatné" diagrafy. V jiných se však odkazuje na jinou listinu, jejímž obsahem je kausální jednání; nauka zde mluví o "nesamostatných" diagrafách.

Anotovaná studie je souhrnným přehledem pramenů a speciální literatury o problémech diagrafy i sdělením autorových výsledků, jak je připravil jako dílčí ukázkou z kompendia Handbuch des Rechts der griechischen Papyri. Pracuje na něm několik let za účasti J. Modrzejewského, aby tak vyhovělo naléhavé potřebě, když uplynulo již přes 20 let od 2. vydání záslužné syntézy R. Taubenschlaga "The Law of Greco-Roman Egypt in the Light of the Papyri".

H.J. Wolff obezřetně přezkoumává vývoj učení o diagrafé, jakožto "bankovnínotářské listině", zajímá ho tedy, jak a kdy došlo k tomu, že osvědčující diagrafé přistoupila jako další listina, požívající veřejné víry, k existujícím již takto kvalifikovaným listinám notářů státních anebo soudních. Nejstarší egyptské diagrafy pocházejí z doby Augustovy a jejich stereotypní formulář uvádí důvod, proč jedna strana od druhé obdržela uváděný obnos. Tento formulář se mění od doby Trajánovy tak, že bankou vydávané osvědčení přestává být pouhým opisem účetního zápisu, nýbrž nabývá funkce listiny o kausálním jednání, které se tím stává hlavním obsahem listinného osvědčení.

Z dosavadních pramenů není zřejmé, zda k tomu došlo vydáním předpokládané normy, která snad výslovně postavila bankovní listinu na úroveň zmíněných notářských listin, anebo zda šlo o ponenáhly spontánní vývoj. Pro tuto druhou hypotézu se autor vyslovuje a uvádí doklady a důvody. Současně dochází také k vytrácení rozdílu mezi "samostatnou" a "nesamostatnou" diagrafou, který ostatně vytvořila spíše naše věda, než egyptská listinná praxe.

Postupným vyrovnáváním bankovní listiny s oběma staršími notářskými typy a jejich napodobením docházelo i k některým změnám ve formuláři diagrafy, která tím namnoze přestávala mít již i zevní podobu i vnitřní charakter kdysi jen účetního dokumentu. Stejně jako obou starších notářských listin přestalo se bankovní diagrafy užívat koncem 3. stol. n.l. Dosavadní pramenný materiál nedovoluje odpovědět na otázku, proč k tomu, a to u všech tří typů listin, došlo.

Cvetler

Kazimierz Kolanczyk, Prawo rzymskie, Państwowe wydawnictwo naukowe, 2. vydání Warszawa 1976, 538 stran

Pro právní romanisty a právní historiky vůbec je jistě příjemným překvapením, že tato znamenitá učebnice vychází již po třech letech ve druhém opraveném vydání (k 1. vydání viz mou recenzi v PHS 19 (1975) str. 235-242.). Ale hlavně tento nakladatelský čin svědčí o velikém úspěchu prvního vydání, neboť byl-li náklad 5 000 výtisků rozebrán za pouhé dva roky, museli si mnoho výtisků kromě studentů právnických fakult zajistit též četní zájemci z příbuzných oborů a z humanisticky zaměřených vzdělaných kruhů vůbec, pro něž římské právo bude vždy znamenat významnou část kulturního odkazu antiky.

Učebnice zachovává svou dosavadní skladbu, kterou podstatněji rozšiřuje v §§ 37 A a 37 B (Právo římsko-byzantské v letech 565-1433 a Právo římské v západní a střední Evropě - celkem 8 stran) a o Slovníček latinské terminologie (velmi pečlivě a netypicky zpracovaný na 18 stranách); ostatních 24 stran rozšíření textu připadá na podrobnější výklad jednotlivých bodů s poznámkami.

Přejeme autorovi, aby jeho dílo, vydané nyní v nákladu 10 000 mělo stejný úspěch jako vydání první.

Bartošek

Jaroslav Ludvíkovský, Latinské legendy českého středověku, Sborník prací filozofické fakulty brněnské university, E 18-19 1973 - 1974, str. 267 - 308

V úvodu autor shrnuje výsledky staleté diskuse o pravosti Kristiánovy legendy. Právem konstatuje, že celý obraz naší středověké hagiografie záleží na představě, jakou si učiníme o pravosti a datování tohoto textu. Navazuje na výzkumy J. Pekaře a z části i V. Chalupického, jakož i na filologické rozbory J. Vilíkovského, snesl J. Ludvíkovský v posledních třech desetiletích řadu důkazů pro pravost Kristiánovy legendy, kterou ve shodě s jejím prologem datuje do sklonku 10. století. Nejnověji autor odmítl názor O. Králíka, že v prologu Kristiánovy legendy znamená slovo Christianus "křestan" (a nikoli vlastní jméno Kristián) a že tzv. Kristiánova legenda je dílem Vojtěchova bratra Radima-Gaudentia. Spisovatel setrval při výkladu, že Kristián, autor legendy, byl Slavníkovec (Vojtěchův strýc) a že nemá nic společného se záhadným Kosmovým Přemyslovcem Strachkvasem. Kristiánovo vzdělání - stejně jako Vojtěchovo - bylo latinské a jeho legenda se opírá především o literární tradice západní hagiografie, ale obsahuje i pozoruhodnou složku cyrilometodějskou, pojatou v duchu symbiózy latinsko-slovanské. Jak se tato tradice udržovala ve středověkých Čechách v latinském literárním rouše a s ortodoxně římskou orientací, dovozuje J. Ludvíkovský přesvědčivě v 1. kapitole, pojednávající o latinských legendách cyrilometodějských. Uzavírá ji konstatováním, že cyrilometodějská tradice žila u nás po celý středověk, i když oficiální kult soluňských bratří počal existovat až v době Karla IV. Další kapitoly se zabývají podrobně filiací latinských legend vác-lavských a ludmílských (zde postrádám určitější stanovisko autora k dataci legendy "Fuit"), dále legend vojtěšských (autor právem odmítl Králíkův názor o prioritě "Veršů o utrpení sv. Vojtěcha"), legend pro-kopských, Života bratra Hroznaty a Života bl. Anežky České.

Rozsáhlá studie J. Ludvíkovského je cenným jubilejním příspěvkem ke stému výročí vydání I. svazku Emlerových Pramenů dějin českých (1873) a po svém soudu dosud nejlepším shrnutím výsledků nejnovějších výzkumů o latinských středověkých legendách českého původu.

Bulín

František Čáda, Znojenské rukopisy, Jižní Morava - Vlastivědný sborník, Brno 1975, II., 33-57

Nepochybně poslední práce nedávno zesnulého moravského právního historika zaslouží pozornosti z několika důvodů. Je především dalším, i když bohužel již posledním článkem v řetězu jeho záslužných prací pořadatelských a kodikologických. Jak naznačuje název, jde o soupis (katalog) rukopisů, který Čáda doprovodil krátkou, ale podnětnou úvodní studií o rukopisech tohoto jihomoravského královského města. Její obsah potvrzuje, že známý znojenský kodex, bohatě iluminovaný "Municipál" Štěpána z Vyškova má významné postavení v souboru znojenských rukopisů nejen svými výtvarnými a obsahovými hodnotami, nýbrž i tím, jak dokládá vývoj znojenského městského práva. Je totiž jakýmsi mezníkem ohraničujícím rozmach samostatného znojenského městského práva. Bohatství znojenského rukopisného fondu jím ovšem zdaleka není vyčerpáno. S právním vývojem města souvisí i zajímavý rukopis cechovních pravidel z XV. stol. Rovněž skutečnost, že v souboru rukopisů se setkáváme s Dantovou "Monarchií" nelze ponechat bez povšimnutí. Autor právem zdůrazňuje, že jde o poměrně vzácné rukopisné dochování.

Urfus

Studie o rukopisech XIII., Praha 1974

Studie o rukopisech XIII., přináší řadu studií pozoruhodných i z hlediska právněhistorického. Úvodní stat J i ř í h o P r a ž á k a, věnovaná památce akademika V. Vojtíška, je zaměřena na teorii kodikologie jako pomocné vědy historické (a to "archeologické") a na její poměr k diplomatice, epigrafice, filologii, paleografii a ostatním vědám historickým. Bohumil R y b a rozebírá fragmenty vyšebrodské knihovny, které obsahují text slovníku, zv. Glossae Salomonis. Právního historika zaujme článek J i ř í h o K e j ř e o spise teologa a právníka Heřmana z Prahy "Concordantia decretalium cum decretis" z let 1327 až 1329, do nedávna

neznámém, jakož i stat Anežky V i d m a n o v é, která dokazuje italský původ Quadripartitu a vyvrací domněnku o jeho zvláštní české redakci. Mojmír Š v á b e n s k ý otiskuje tři dosud neznámé synodální statuty pražské diecéze, zatímco František H o f f m a n n podává zprávu o jednom rukopisu ze 16. století, který pochází z dietrichsteinské knihovny v Mikulově a obsahuje mimo jiné jihlavský horní řád. Kulturněhistorický pozoruhodná stat Josefa H e j n i c e rozebírá proslovy profesorů jezuitského gymnázia v Českém Krumlově z konce 17. a počátku 18. století a dovozuje z nich postupný úpadek humanismu a vítězství baroka. Svazek dále obsahuje přehled Prokopa Z a o r a l a dosavadních výsledků studia rukopisů starých moravských knihoven. František P o k o r n ý pojednal o moravských misálech a jejich vztazích k uherskému prostředí. Velmi užitečná je bibliografie kodikologické literatury z r.1972 (s doplňky za minulá léta), připojená na konci svazku.

Bulín

Franciscus Döry, Georgius Bónis, Vera Bácskai, Decreta Regni Hungariae, Gesetze und Verordnungen Ungarns 1301 - 1457, Akadémiai Kiadó, Budapest 1976, 491 strán

Táto pramenná zbierka, resp. edícia vychádza ako prvý zväzok série, v ktorej vyjdú kritické vydania uhorských dekrétov, t.j. právnych noriem zákonnej povahy z čias pred rokom 1526, teda pred bitkou pri Moháči. Základný materiál k tomu zzbieral F. Dory a z jeho pozostalosti to doplnili a bohatým poznámkovým aparátom vystrojili Gy. Bónis a V. Bácskaiová. Ide o jedinečnú kritickú edíciu, ktorá v maďarskej právnej historiografii doteraz nemá obdoby. Obsahuje aj také dekréty, čo neboli zahrnuté do známej zbierky Corpus juris Hungariae, ako aj zlomky dekrétov roztúsené v rôznych pramenných edíciách a rukopisoch.

Výtečný úvod v nemčine a maďarčine vypracoval Gy. Bónis. Pritom jednoznačne podvrátil iluzórne tézy niekdajšej maďarskej buržoáznej historiografie o tom, že zákony v Uhorsku vznikali od prvoti za súčinnosti "národa" alebo jeho predstaviteľov. Preto výslovne uviedol, že v stredovekom Uhorsku vôbec nebol známy nijaký rozdiel medzi zákonom a kráľovským nariadením.

Pred textovou časťou edície je zoznam skratiek použitých starších edícií, iných publikácií a rukopisov. K jednotlivým dokumentom sa v nemčine uvádzajú podrobné registry obsahujúce spoločenské a politické pozadie vzniku týchto dokumentov, potom použité edície, literatúru a v poznámkach pod riadkom ďalšie vysvetlivky a prípadné rôzne verzie znenia textov. Na konci je konkordancia odchýlnych číselných označení dekrétov v rôznych edíciách a napokon kombinovaný menný a vecný register.

Vynikajúca odborná úroveň tejto edície spôsobuje, že odteraz každý bádateľ, ktorý bude skúmať alebo sa bude odvolávať na znenie uhorských dekrétov z obdobia, ktoré je pokryté týmto dielom, bude záväzne odkázaný na toto dielo, ak pre svoju prácu chce nárokovať serióznosť. To platí aj v podmienkach československej právnej historiografie pre bádateľov z oblasti štátoprávnych dejín na Slovensku.

Karpát

Josef Macúrek, Pod Hostýnem a Křídlem, Úvahy o osudech vesnického lidu ve 14.-19. století, Brno 1975, stran 224, obrazových příloh 56

Tato nová monografie předního moravského historika vyrostla z přednášky, kterou autor proslovil 18.7.1965 při oslavách 600. výročí trvání obce Chomýže v malebném kraji pod Hostýnem.

Je věnována této jeho rodné obci a rodnému kraji. Jejím cílem je "naznačit dějinné osudy především rodné obce Chomýže". Ale se zřetelem k zeměpisné poloze i k historickým souvislostem přihlédl autor také k okolním osadám pod Hostýnem a Křídlem (Brusné, Slavkov, Bílavsko, Hlínsko pod Hostýnem, Jankovice), které měly analogické osudy. Pozornost věnoval i nedaleké Rusavě, někdejší Rotalovicím. V úvodní stati pojednal o hlavních pramenech, zejména archívních, k hospodářským a sociálním dějinám svého rodného kraje. V dalších 5 kapitolách sledoval osudy vesnického lidu v uvedené oblasti od 14. stol. do r. 1848, při čemž se zaměřil zejména na tyto problémy: vznik uvedených osad, jejich původ a ráz jejich názvů; vývoj osídlení od 16. do 19. století; sukcesí držitelů jednotlivých usedlostí; rozsah usedlostí a názvy polních tratí; vesnické řády a správu obcí; hospodářskou a společenskou situaci vesnického lidu. Právnického historika zaujmou zejména autorovy úvahy o společenských a právních vztazích poddaných k vrchnostem, církvi a státu, o výši rozličných břemen ukládaných poddaným ze strany vrchnosti i státu a o pokusech poddaných o uvolnění v 18.-19. století. Vědeckou upotřebitelnost spisu, který sleduje vývoj autorova rodného kraje na širším pozadí moravských dějin a tím překračuje rámec pouhé regionální studie, zvyšují textové přílohy s přehledně sestavenými údaji z katastrů, urbářů, matrik a jiných pramenů.

Bulín

Lityński Adam, Przestępstwa polityczne w Polskim prawie karnym XVI - XVII wieku. /Politické delikty v polském právu trestním XVI - XVII století/. Uniwersytet Śląski, Katowice 1976, 203 /rezumé ruské a francúzske/

Sliezska univerzita v Katoviciach, ktorá bola pred niekoľkými rokmi doplnená aj o právnickú fakultu, naráža-ako skoro každá novozaložená vysoká škola - na nedostatok učiteľských síl. Pravda, tým sa nadaným a snaživým otvárajú vítané možnosti uplatnenia. Sme svedkami toho, že aj na právnickej fakulte v Katoviciach nachádza sa rad mladších učiteľov, ktorí cieľavedome rozširujú svoju odbornú zdatnosť, aby právom obsadili náročné učiteľské funkcie na fakulte. Medzi nimi treba uviesť aj autora posudzovanej práce, ktorý okrem nej predstavil sa odbornej verejnosti radom štúdií z poľských právnych dejín i monografiou o šľachtickej hospodárskej samospráve v Malopoľsku v 17. storočí. Po predpríprave štúdiami z dejín poľského trestného práva predložil teraz súbornú monografiu o politických deliktoch v trestnom práve poľskom v 16.-18. storočí. Stručne vyjadrené autor v práci osvetľuje, aké trestné činy poznalo v uvedenom období poľské trestné právo, pokiaľ išlo o nedovolenú činnosť proti štátu a jeho orgánom. Na podklade podrobného historického rozboru prichádza k záveru, že škála trestných činov v poľskom šľachtickom trestnom práve bola omnoho širšia ako v starom rímskom práve, kde crimen laesae majestatis zahrnoval aj činnosť proti štátu, nielen proti hlave štátu, ako to vymedzilo poľské trestné právo. Táto zmena podľa autora, a treba s ním plne súhlasiť, vyplývala zo špecifickej poľskej situácie, kde sa štátne zriadenie nevykryštalizovalo v prospech absolutizmu, ale v prospech šľachtickej demokracie. V záujme tejto bolo treba zúžiť skutkové podstaty politických trestných činov, najmä aby sa šľachte zabezpečila sloboda zhromažďovania a dokonca aj právo odmietnutia poslušnosti kráľovi. A naopak porušovanie týchto šľachtických slobôd bolo vyjadrené v osobitných trestných činoch. Tým spôsobom mohlo dôjsť k povstaniu v 1794, ktoré nieslo aj niektoré rysy modernej sociálnej revolúcie. Revolúcia prišla s radom moderných prvkov v oblasti trestného práva, tak v projektoch ako aj v revolučnej praxi, ktoré sa obsahovo celkom kryjú s návrhmi z prostredia osvietenenského a ktoré sa neskôr presadili ako moderné trestneprávne myšlienky.

Litynského monografia je založená na hlbokej analýze prameňov a bohatej právnehistorickej literatúry, poľskej i celoeurópskej súčasnej tlače. Môže z nej mať užitok každý, kto sa zaujíma o dejiny trestného práva a jeho dejinné prepracovávanie, modernizovanie a zdokonaľovanie.

Rebro

Události z konce vlády Josefa II. v rakouském Nizozemí - tedy v nynější Belgii - náleží k těm, o nichž najdeme sice zmínku v každé učebnici, o nichž však v podrobnostech víme velmi málo nebo dokonce vůbec nic. Právě tuto mezeru vyplňuje důkladná a hutná monografie Davisova. V duchu západoevropské, zvláště anglosaské historiografie líčí nezdár josefinské politiky v této části habsburského soustátí jako výsledek osobní tragédie jejího tvůrce, způsobené neporozuměním jeho záměrům. Skutečnost, že toto stanovisko zaujali i ti, jejichž zájmy byly v podstatě shodné s cíli, které Josef II. sledoval, přispěla prý nakonec nejvíce k osudového rozuzlení. Na pozadí tohoto rámce je sneseno mnoho rozmanitého materiálu, pronikavých postřehů i hluboce poučených pohledů do zákulisí belgického politického života; zejména přehledně je podán obraz, jak názorově a stranicky byl rozčleněn politický a veřejný život (z nejvýznamnějších skupin jmenujme alespoň progresivní osvícenskou a frankofilskou frakci Vonckovu a s ní spojenou liberální šlechtu v čele s vévodou Urselem nebo oportunistickou stranou Van der Nootovu; z jiných seskupení společnost "Pro aris et focis", jejímž vůdcem byl právě Jean Francois Vonck). Každý, kdo chce poznat rakouský osvícený absolutismus, ať je již historikem či právníkem, tu najde mnoho poučení. Český čtenář bude kromě toho zaujat i některými dalšími podrobnostmi. Davis sleduje široce kořeny rakouského osvícenství. V těchto mezích věnuje značnou pozornost i ideovému vývoji v Čechách na přelomu 17. a v první polovině následujícího století. Na první pohled lze sice poznat autorovu závislost na závěrech Ed. Wintra; i tak však nelze zamlčet, že v celkovém hodnocení je akcent na "české" zdroje rakouského josefinismu položen u Davise snad ještě silněji než u německého historika. Stejně zajímavé je i pro toho, kdo sleduje český vývoj, vyústění belgického odporu proti politice vídeňského dvora. Odpor, který tu vyrostl, sáhl, jak známo, ke krajním formám a usíloval o naprosté odtržení od Rakouska. Nadto byl zajímavým průsečíkem několika významných souvislostí: na jedné straně jakoby se v něm v jakési vzdálené repríze opakovala nizozemská revoluce v Holandsku i její využití stavovské reprezentace k nastolení revoluční moci; na druhé straně se tu křížily nepochybné ohlasy americké a propukající francouzské revoluce, stejně jako zdůrazňování toho, že Josef II. porušil smlouvu mezi panovníkem a národem. Těchto výrazových prostředků přítom zdaleka neužívaly jen progresivní síly, nýbrž i vyslovení oportunisté a zpátečníci. Nelze se proto divit, že čteme-li tyto řádky, vtírá

se nám i nejednou chut srovnávat s našimi domácími událostmi v l. 1790-1, kdy protijosefinská stavovská opozice užívala podobné politické frazeologie.

Urfus

M. M. Kekelia, Soudní organizace a proces v Gruzii v době připojení k Rusku /Kniha I., Kartsko - kachetské carství/, Tbilisi 1970, 378 stran /gruzinsky/

Styky československých a gruzinských právních historiků nejsou časté, mimo základní učebnici gruzinských právních dějin, jejímž autorem je I. I. Surguladze (viz zprávu o literatuře od akademika Václava Vaněčka v PHS 15/1971, str. 279-280) jsou v Československu známy jen starší práce J. Karsta. O to zajímavější je poslední práce M. M. Kekelii. Největším a ne zanedbatelným problémem zde však bude to, že práce je napsána gruzinsky.

Kekeliova rozsáhlá práce se zabývá problematikou gruzínského práva se zřetelem především na soudní organizaci a právo procesní. Časově práce zahrnuje období od r. 1744 (spojení kartského a kachetského carství) do roku 1864 (rok konečného připojení celé Gruzie k Rusku).

Úvod (str. 27-46) je věnován studiu a rozboru základních gruzínských právních pramenů, především Vachtangově sbírce zákonů. Mimo tento základní právní pramen bylo použito řady archívních materiálů. Pro gruzínskou právní historii byly tak Kekeliovou prací objeveny a zpracovány dosud neznámé či málo známé archívní materiály. Jejich použití v mnohých případech vede k novým závěrům. V oblasti dějin soudnictví a soudního procesu v Gruzii 18.-19. století je to nejkomplexnější zpracování archívních pramenů vůbec.

Část druhá první hlavy (str. 46-85) je věnována právní úpravě jednotlivých institutů procesního práva (např. neodůvodněné soudní žaloby, lživá přísaha apod.). Postupně jsou pak řešeny otázky gruzínského městského zákonodárství (např. stavební řády), problematika obyčejového gruzínského práva a práva vojenského.

Hlava druhá (str. 112-252) se zabývá vlastní organizací soudnictví a jednotlivými soudními orgány. Zvláštní pozornost je věnována významnému článku gruzínského soudnictví, kterým byl panovník. V Kekeliově práci je soudní činnost panovníka průběžně dokládána na příkladu soudní činnosti významné osobnosti gruzínských dějin - caru Irakliovi II. V soudní činnosti panovníka se zjevuje patrná snaha po eliminování vlivu jednotlivých feudálů při výkonu soudnictví. Pro postavení hlavy státu v oblasti soudnictví je charakteristická i jeho činnost normotvorná

a významné ovlivňování soudní praxe, tím že panovníkova rozhodnutí byla instrukcí pro rozhodování ostatních soudů v analogických případech.

Následující části hlavy druhé (str.121-252) jsou pak věnovány soudním pravomocem jednotlivých osob, úředníků a orgánů (např. členů panovníckého domu, státní rady, dvorských a správních úředníků, jednotlivých feudálů). Zvláštní pozornost je věnována soudnictví církevnímu a dále soudní činnosti osob o neúředním charakteru (str.252-258).

Otázky gruzínského soudního procesu 18.-19. století řeší závěrečná část Kekeliovy práce (str. 256-325). První důležitou otázkou, kterou autor řeší, je otázka charakteru a typu feudálního gruzínského soudního procesu. Kekelia považuje gruzínský soudní proces za proces typicky inkviziční s charakteristickým rysem neodděleného procesu trestního a občanského.

V další kapitole se autor zabývá otázkou, do té doby v gruzínské právní historii nezkoumanou, a to činností soudů v odvolacím řízení. V zásadě jsou řešeny otázky procesního a kompetenčního charakteru v případě napadnutí soudního prvoinstančního rozhodnutí. Potvrzováním soudních rozhodnutí a jejich výkonem se zabývají poslední dvě kapitoly třetí hlavy.

Z rozsáhlé Kekeliovy práce lze v zásadě shrnout tyto základní poznatky a závěry: základním pramenem procesního práva v Gruzii 18. a 19. století byla Vachtangova sbírka zákonů; postupně se vytváří složitý systém soudů s poměrně přesně určenou kompetencí;ústřední orgány státní moci mají zjevnou tendenci omezování samostatné soudní činnosti jednotlivých feudálů; bohatou soudní činnost nadále vyvíjejí soudy třetího - mediátora, které se řídily hlavně obyčejovým gruzínským právem; soudní proces měl v zásadě charakter procesu inkvizičního, čemuž odpovídá i zásada formální pravdy v dokazování; s ohledem na četné územní a politické změny v Gruzii 18. a 19.století zůstává společným právním základem starogruzínské obyčejové právo.

Kekeliovy předložené závěry v zásadě potvrzují obecné zákonitosti vývoje feudálního státu a jeho právního systému.

Kocích

Právnická vzdelanosť na Slovensku /1848 - 1971/, materiály z konferencie k 50. výročiu vzniku Právnickej fakulty Univerzity Komenského v Bratislave /Smolenice 2.-4. novembra 1971/, Acta Facultatis Juridicae Universitatis Comenianae, Bratislava 1975, 452 stran, zodpovedný redaktor J. Cúth, výkonná redaktorka Š. Mertanová

V roce 1959 se konalo ve Smolenici poprvé vědecké setkání právních historiků z Československa a z Maďarska. Od té doby do roku 1971 se sešli právní historikové z těchto zemí ještě devětkrát, aby projednali důležité otázky z oboru dějin státu a práva zajímající právní historiky obou zemí. Během doby získávaly konference ve Smolenici stále více mezinárodní charakter, neboť jejich zasedání se účastnili i zástupci právní historie z ostatních socialistických zemí a vyměňovali si zde zkušenosti týkající se výuky a dalšího teoretického a praktického rozvíjení právní historie. Setkání právních historiků ze socialistických zemí napomáhají koncepčnímu a systematickému rozvoji právní historie na základě marxisticko-leninského světového názoru a na základě důsledně uplatňované komparativní metody.

Konference v roce 1971 se konala u příležitosti 50. výročí otevření bratislavské právnické fakulty. Byli to pracovníci právnické fakulty v Bratislavě, zejména pracovníci katedry dějin státu a práva a členové oddělení dějin Ústavu státu a práva v Bratislavě, kteří se iniciativně chopili příprav a organizace konference ve Smolenici. Tématem konference byla právnická vzdelanosť na Slovensku a její tradice. Program konference byl rozdělen na dvě části. První den zasedala první sekce zabývající se studiem práva v současnosti a druhý den pracovala druhá sekce - právněhistorická.

Publikace, která byla v minulém roce vydána v Bratislavě, obsahuje nejdůležitější materiály, referáty a diskuzní příspěvky, které byly konferenci předloženy. Referáty a diskuzní příspěvky jsou v publikaci uveřejněny v ruském, francouzském nebo německém znění. Na konci svazku je připojeno krátké slovenské a německé resumé, zahrnující hlavní myšlenky přednesených příspěvků.

Jako první příspěvek je v publikaci uveden hlavní referát J. Cútha, "50 let Juridického fakulteta imeni Komenskogo" (str. 25-35). Autor se zde zabýval činností bratislavské právnické fakulty v uplynulých letech, přičemž vyzvedl význam úlohy právnické fakulty zvláště po roce 1945, kdy byly položeny základy socialistického školství. S. Matoušek věnoval ve svém referátu "O meste gosudarstvennogo prava v sisteme prepodavanija i vospitanija na juridickeskom fakultete Bratislavskogo universiteta im. Ja. A. Komenskogo" (str. 37-45) pozornost výuce ústavního práva

va na právnické fakultě v Bratislavě. Zdůraznil, že ústavní právo představuje důležité právní odvětví, neboť reguluje základní společenské vztahy a ostatní právní odvětví spočívají na právních normách ústavního práva a z těchto norem vycházejí. A. Slovinský pojednal ve svém příspěvku "K voprosu o razvitii i sovremennom položenii v obučenii i issledovatel'skoj rabote v oblasti finansovogo prava na Juridičeskom fakultete universiteta im. Komenskogo" (str. 47-53) o významu výuky finančního práva ve vzdělávacím procesu mladých právníků. P. Dojčák ve svém příspěvku "Vozniknovenie i formirovanie marksistsko-leninskoj teorii gosudarstva i prava na Juridičeskom fakultete Bratislavskogo universiteta im. Ja. A. Komenskogo" (str. 55-62) se zabýval vznikem vědní disciplíny marxistické teorie státu a práva na právnické fakultě v Bratislavě v souvislosti s vítězstvím proletariátu v roce 1948. Vyzvedl nutnost rozvíjet i nadále obor teorie státu a práva, která tvoří teoretickou základnu dalšího vzdělávání mladých právníků. K. Rebro pojednal ve svém příspěvku "Položenie predmeta istorii gosudarstva i prava v sisteme prepodavanija na juridičeskom fakultete Bratislavskogo universiteta im. Ja. A. Komenskogo" (str. 63-78) o mimořádné důležitosti výuky dějin státu a práva na právnických fakultách a ukázal obsahový a strukturální vývoj této učební disciplíny od roku 1948 až do současnosti.

J. Filo, "Pjatidesjatye gody žizni Juridičeskogo fakulteta" (str. 79-82) se zabýval rozvojem socialistického vysokého právníckého učení v padesátých letech. E. Husar "Ob istorii i problemach ugolovnogo prava" (str. 83-92) hovořil o místě trestního práva v systému vyučovacích předmětů na právnické fakultě. J. Kolesár "O nekotorych voprosach obučenija, svjazannogo s povyšeniem kvalifikacij na Juridičeskom fakultete Bratislavskogo universiteta im. Komenskogo" (str. 93-96) zdůraznil nutnost stálého zlepšování výuky na právnických fakultách a zvyšování kvalifikace mladých kádrů, přičemž vyzvedl nutnost spojení teorie s praxí.

V publikaci jsou dále obsaženy příspěvky J. Chudíka "50-tiletnij jubilej Juridičeskogo fakulteta Bratislavskogo universiteta im. Ja. A. Komenskogo" (str. 97-100), A. Csizmadii, "Qualification et formation des fonctionnaires de l'administration publique en Hongrie (1947/1971)" (str. 101-111), G. Máthé "L'enseignement du droit aux cours du soir de l'Université de Budapest (1945-1970)" (str. 113-127) a T. Révész "Le développement de l'enseignement par correspondance à la Faculté de Droit de l'Université Eötvös Loránd de Budapest (1951-1971)" (str. 129-143). A. Csizmadia vysoce zhodnotil spolupráci československých a maďarských právních historiků a vzpomnul iniciátora této spolupráce z maďarské strany zesnulého profesora Sarlóse.

F. Milkova "Reformy juridičeskogo obrazovanija v Bolgarii ustanovlenija narodnoj vlasti do nastojaščego vremeni" (str. 145-158) věnovala

pozornost reformám právnícké výuky v Bulharsku od vzniku bulharské právnícké fakulty v Sofii v roce 1892 do dnešní doby. L. Pauli zdůraznil význam dizertačních prací ve výchově právníckého dorostu "Du rôle de la dissertation de licence dans la formation de juristes dans la République Populaire de Pologne" (str.159-166).

V další části publikace jsou uveřejněny příspěvky, které byly předloženy právněhistorické sekci.

Postavou Vl.Clementise se zabývala Z.Holotíková, "Vladimir Clementis juriste et homme politique" (str.169-179). A.Rašla "Progressívne dviženie slovackeho studenčestva na Juridickeskom fakultete v prošlom" (str. 181-201) analyzoval postavení studentů na Komenského universitě v letech 1934-1938 a zhodnotil politickou angažovanost studentského hnutí. A.Varga pojednal ve svém příspěvku "K istorii akademii v Bratislave v period absolutizma n dualizma v 1850/1914 gg." (str.203-218) o právnícké Akademii v Bratislavě v letech 1850-1914. M. Potemra věnoval pozornost činnosti košické právnícké Akademie v letech 1848-1922 "Die Juristische Akademie in Košice in den Jahren 1848-1922" (str. 219-250): K.Urbanová se ve svém příspěvku "Juridické žurnaly v Slovaki v period 1918-1938 godov" (str.251-257) zabývá analýzou slovenských právnických časopisů, které byly kolportovány v letech 1918-1938. J.Houser "La faculté de Droit de l'Université de Prague et la question du droit d'Etat tchéque de 1882 à 1918" (str.259-270) věnoval pozornost státnímu českému právu v letech 1882-1918.

Člen katedry dějin státu a práva pražské právnícké fakulty K.Malý pojednal ve svém podnětném příspěvku "La lutte pour l'enseignement à l'Université Charles de l'histoire du droit tchèque" (str.271-287) o boji za výuku historie českého práva na Universitě Karlově v období od šedesátých let 19. století do vzniku Československé republiky. Je třeba vyzvednout, že se autor opírá o bohatou literaturu (V.Vaněček, J.Kapras, J.Čelákovský, J.Morávek a další). Na pojednání K.Malého navazuje příspěvek nedávno zesnulého J.Morávka "Die Gründung tschechischer Lehrstuhle an der Prager Universität" (str. 289-296). J.Havránek se zajímá zejména o sociální skladbu studentů na pražské právnícké fakultě na konci 19. a na začátku 20. století a o obsahovou náplň studia "Rol juridického obrazovanija v českom narode v konce 19. i načale 20. stoletija" (str. 297-302).

Dále jsou v publikaci zařazeny dva příspěvky A.Herlei "Le développement de l'enseignement juridique en Roumanie jusqu'à la première guerre mondiale" (str.303-313), "L'unification de l'enseignement juridique supérieur roumain entre les deux guerres mondiales" (str. 315-325), příspěvek A. Csizmadii "Qualification et formation des fonctionnaires de l'administration publique en Hongrie (1867-1918)" (str.327-

338) a A.Degré "La formation des avocats en Hongrie à l'époque capitaliste" (str.339-348), který věnoval pozornost postavení a činnosti advokátů v Maďarsku za kapitalismu. E.Pólay "Reforme und Reformvorschlage im Bereiche des Unterrichts des Römischen Rechts nach dem zweiten Weltkrieg in Ungarn" (str.349-356) pojednal v navaznosti na prıspevek profesora Rebra o výuce rımskeho práva v Maďarsku a o významu této disciplíny pro výchovu mladých právníků.

V publikaci jsou obsa՟eny ještě stati od J.Karpata "Deux traits spécifiques de l'enseignement d'histoire du droit en Hongrie jusqu'à 1918" (str.357-363), F.Pecze "Rezultaty koordinacii issledovatelskoj raboty v oblasti istorii gosudarstva i prava v 50-60 gg." (str. 365-386) a K. Szegvari - Nagy "La formation des femmes aux universites et aux coles supérieures" (str.397-410).

Jako předposlední je v knize zařazen referát dalšího člena katedry dějin státu a práva právnícké fakulty v Praze L.Soukupa "Usilija k reforme juridıckosko obrazovanija v echoslovakii (1918-1938)" (str.387-395).Autorovi se dobře podařilo postihnout a analyzovat snahy směřujıcı v Československu v letech 1918-1938 k přestavbě právníckého studia.

Na závěr je v publikaci oddíl s názvem Diskuse. vodnı referát do diskuse přednesl L. Bianchi. Dále vystoupili A. Herlea, A.Csizmadia, Š.Mertanova a A.Lazarescu. Zajımovy diskuzní prıspevky venujıcı pozornost fašizačnımu procesu na právnícké fakultě německé university v Praze v roce 1938/39 přednesl člen katedry dějin státu a práva právnícké fakulty v Praze K.Litsch, "Die Faschisierung der Juristenfakultat der deutschen Universität in Prag vom Herbst 1938 bis zum März 1939" (str. 418-421).

uastnıci diskuze shrnuli výsledky a závěry konference, zdůraznili velký význam vzájemných vědeckých setkání právních historiků, zejména ze socialistických zemí a vyjádřili presvdenı, že tato iniciativní a podnětná spolupřace bude rozvíjena i v budoucnu.

Závěrem je nutne vyzvednout, že se jedná o velmi pkne vypravenou publikaci, která umo՟ňuje i široké veřejnosti seznámit se s průběhem a výsledky konference ve Smolenicı.

Adamová

Práce se zabývá, jak svědčí ostatně již její název, problematikou, která dosud nebyla ani v sovětské, tím méně v jiné literatuře, dostatečně zpracována, totiž s bojem sovětských komunistů proti politické reakci, která se semkla v organizacích eserů a menševiků. I když zahrnuje období nepříliš dlouhé, v podstatě se jedná o první polovinu 20. let, jsou zde z hlediska obsahového rozebrány otázky zásadní důležitosti, totiž vyřešení likvidace této platformy nepřítelů revoluce.

V úvodní části nastiňuje autor nejdříve stručně ekonomické a sociální poměry Sovětského Ruska v období konce občanské války a přechodu k NEPu, přičemž poukazuje zejména na hospodářský rozvrat, pokles počtu obyvatelstva atd. Ekonomických a politických potíží využívaly maloburžoázní strany, které se snažily všemi prostředky podkopávat moc sovětů. Šlo např. o účast eserů v kulackých povstání, vydávání kontrarevolučních programů, přípravu esersko menševického puče v Moskvě a podobně.

Strany menševiků i eserů nepředstavovaly v roce 1921 již masové organizace, ale jejich sociálně demagogická propaganda měla ještě vliv na poměrně dosti široké vrstvy obyvatelstva. Výjimečné nebyly ani případy, kdy se jim podařilo získat zastoupení v sovětech. Obě strany měly svoje organizace i v zahraničí, kde mimochodem bylo jejich důležité centrum v Praze (kolem časopisu Volja Rossii).

Velkou pozornost boji proti maloburžoázním stranám věnoval v tomto období V. I. Lenin. Upozornil na jejich nesprávné stanovisko k NEPu a budování socialismu v Rusku (známá fráze o ekonomické zaostalosti země, která prý neumožňuje budování socialismu) a kriticky analyzoval i jejich program návratu kapitalismu v zemi, který měl zajistit její "normální" vývoj. V této souvislosti se Lenin zabýval i otázkou tzv. čisté demokracie hlášané představiteli maloburžoázních stran a diktaturou proletariátu.

Práce nás dále seznamuje s konkrétními opatřeními strany v boji proti menševikům a eserům v období po rozbití cizí intervence a občanské válce. Lenin zásadně odmítl nátlak II. a II a půlté internacionály, které požadovaly opětovnou legalizaci těchto stran i návrhy některých bolševiků (Raček, Zinověv) povolit opoziční tisk. Lenin dokázal, že tato opatření by nahrávala kontrarevolučním silám usilujícím o restauraci kapitalismu v Rusku.

Zásadně bylo třeba též vystoupit proti sociální demagogii eserů, kteří pod heslem socializace podniků (tj. jakási samospráva dělníků

a zaměstnanců) chtěli fakticky likvidovat řídicí úlohu státu v hospodářství.

Kromě této, tak říkajíc ideologické fronty, která byla vedena na stránkách časopisů a brožur, bylo třeba vést i ozbrojený boj s kontrarevolučními pokusy. Tak např. v souvislosti s neúrodou a hladem, které postihly centrální území Ruska v roce 1920, připravovali praví esei tzv. všeobecné rolnické povstání, jehož jádrem se měli stát kulaci, dezertéři a jiné deklasované živly. Byly vytvořeny organizační základy v podobě Svazů pracujícího rolnictva (Sajuzy trodovogo krestjanstva), které byly podle oficiálních proklamací nestranické, ale fakticky měly spojit všechny síly, které s hnutím sympatizovaly pod politicko-ideovým vedením eserů. Jak autor na konkrétních materiálech dokazuje, byl boj s nimi důležitý z hlediska ekonomického i politického.

Velmi podrobně se dále seznamujeme s procesem proti vedoucím představitelům pravých eserů, který se konal v červenci-srpnu 1922 v Moskvě. Obžalovaní v něm byli viněni nejen z protistátní činnosti vůbec, ale i z konkrétních trestných činů, jako vraždy V.V. Volodarského a spojení s atentátem proti V.I. Leninovi.

Poslední kapitola je věnována otázkám ideologického a politického boje s menševiky. V této straně se vytvořily dva proudy: praví esei, který stejně jako esei hlásal nutnost nesmiřitelného boje se sovětskou mocí a leví esei, který se domníval, že po určité době budou bolševici nuceni s ním vyjednávat a připustit k moci.

Velké naděje spojovali menševici s NEPem, kde se jejich taktika soustředila na požadavky nezávislosti odborů a družstev, reprivatizace některých továren, likvidace vedoucí úlohy bolševiků a podobně. Boj komunistické strany proti nim vykázal však záhy úspěchy. V řadě případů došlo k dobrovolnému rozpuštění organizací menševické strany, odchodu jejich vůdců do zahraničí a podobně.

Autor uzavírá konstatováním, že kolem roku 1925 přestaly mít organizace maloburžoazních stran většího významu. K jejich likvidaci podstatně přispělo celkové upevnění sovětské moci a její úspěchy v obnově a výstavbě hospodářství.

Práce vychází z velmi obsáhlého materiálu původního (archivní prameny, dobový tisk) a opírá se i o četné odkazy na literaturu.

Mates

Memoáry tohoto předního představitele komunistického a dělnického hnutí nás seznamují s historií boje levicových sil v západním Německu za demokracii, proti reakci, za práva pracujících.

V úvodu vzpomíná autor na poslední dny, které trávil v koncentračním táboře, kam byl poslán již v roce 1938 za svoji protinacistickou činnost a první dny svobody, kdy se ihned zapojil do stranické práce. Přes obtíže, které se zpočátku vyskytly (např. úplné rozbití stranických kádrů v průběhu panství nacismu) dobyly levicové síly v čele s komunistickou stranou velkých úspěchů. Zvláště je zde zdůrazněn význam Prohlášení Německé komunistické strany z 11.6.1945, v němž byl vytýčen program demokratické přestavby země.

K velmi zajímavým částem náleží popis ohlasu Postupimské konference, zejména jejich závěrů v německé veřejnosti vůbec a u komunistů zvláště. M.Reiman zde polemizuje s buržoazními historiky, kteří se snažili snižovat její význam a podtrhuje fakt, že smlouva vytvářela příznivé předpoklady pro likvidaci německého imperialismu a prušáckého reakčnictví.

V srpnu 1945 se autor vrátil do Porúří, kde působil před svým uvězněním. V západních okupačních zónách však narazili němečtí komunisté na značné potíže a problémy způsobené především tím, že spojenecké okupační orgány nechtěly, v rozporu se závěry přijatými v Postupimi, připustiti vznik a působení antifašistických stran a organizací.

Dále rozebírá ekonomické, politické a ideologické předpoklady pro působení strany v Německu. Celá země byla v hlubokém hospodářském a politickém rozvratu. Přestože si již většina obyvatelstva uvědomila, kam Hitler Německo dostal, nebyla ani v této rovině situace jednoduchá. Do čela boje za obnovu země a ochranu zájmů pracujících v západních zónách se postavili komunisté. I když řada jejich akcí, které autor vzpomíná, měla úspěch, nepodařilo se zde to, co bylo urychleně realizováno ve východní části země, totiž likvidace velkokapitálu, který se naopak začal pod ochranou západních mocností opět drát na svoje bývalá místa.

Práce se dále zabývá počátky a průběhem roztržky mezi partnery protihitlerovské koalice. I zde si především všímá odrazu těchto událostí v samotném Německu, kde myšlenky studené války a tzv. silného Německa našly záhy ochotné mluvčí na stránkách buržoazního tisku.

Západoněmecké reakci se dostalo rovněž vydatné podpory Anglie a USA, které povolily již v roce 1945 a tím spíše v následujících letech obnovu kapitalistických monopolů a reakčních politických seskupení. Společné úsilí všech reakčních sil vyvrcholilo v ústavení anglo-americké Bizonie.

V této situaci se západoněmečtí komunisté pokoušeli sjednotit všechny demokratické a pokrokové síly v boji za přestavbu Německa v jednotný stát v duchu závěrů Postupimské konference. Jejich úsilí narazilo na zásadní odpor mimo jiné i oportunistické sociální demokracie, které označovala program sjednocení obou stran za zradu zájmů dělnické třídy a demokracie.

V závěrečných kapitolách vzpomíná M.Reiman na různé akce, které pokrokové síly uskutečňovaly pod vedením komunistické strany v období hrizícího rozdělení Německa. Šlo zde nejen o otázky vztahu k západním mocnostem, ale především též o boj proti domácí reakci, která se soustředila v CDU a CSU.

Boj komunistů neskončil ani po vytvoření separátního západoněmeckého státu. Soustředil se na aktivizaci proti obnově monopolů, politice studené války, remilitarizaci atd. Komunistická strana působila i po svém zákazu a svým působením bezpochyby přispěla k trendu uvolňování napětí, jehož projevy se autor zabývá v závěru svých vzpomínek.

Mates

Právnícké štúdie, ročník XXII, Veda, vydavateľstvo SAV, Bratislava 1976, str. 236

Problematike československej federácie je venovaný celý obsah najnovších Právníckých štúdií, roč. XXII. Autori, ktorí sa podieľali na obsahovom spracovaní zborníka, zaoberali sa československou federáciou z rôznych aspektov teórie, dejín štátu a práva, štátneho a správneho práva.

Úvodná štúdia L. H u b é n á k a, - "Slovenské národné povstanie a jeho štátoprávny význam" - sa zaoberá snahami KSS a KSČ prejsť cez domáci a zahraničný odboj k boju za obnovu československého štátu. Poukazuje na dôležitú úlohu KSS, ktorú zohrala pri formovaní ilegálnej SNR a taktiež na veľký význam SNP pre vytváranie novej Československej republiky. Autor vyzdvihol tú skutočnosť, že slovenskému odboju nešlo o akúkoľvek Československú republiku, resp. o reštitúciu predmníchovskej republiky, ale KSS považovala za najlepší spôsob riešenia národnostnej otázky v pomere Čechov a Slovákov v novej ČSR - federáciu. Štúdiu autor rozdelil okrem úvodu, do siedmych kratších kapitol - Za obranu republiky, Do ilegality, Prvé roky ilegality (1939-1941), Rast hnutia odporu (1941-43), Príprava ozbrojeného povstania, SNP, Cestou národnej a demokratickej revolúcie.

Genézu spojenia republík na podklade rovnoprávnosti - budovania bratského spoločenstva národov vo forme federácie načrtnol vo svojej štúdií - "Vznik sovietskej federácie a boj československých komunistov

o tvorivú aplikáciu jej princípov v podmienkach Československa" - M. G o s i o r o v s k ý. V prvej časti svojej štúdie zhrnul všetky etapy vytvárania sovietskej federácie, jej formovanie do federatívnych republík, autonómnych republík, oblastí a národnostných okruhov. V druhej časti poukázal na národnostné problémy, ktoré v novovytvorenej ČSR vznikli a na snahy KSČ programovo vytyčovať a presadzovať heslo Československá federácia socialistických republík už po roku 1929. Záverom autor upozornil na nedostatky, ktoré pôsobili negatívne na bratské vzťahy Čechov a Slovákov a na ich vyriešenie pretvorením ČSSR na federatívny štát.

V štúdií J. C h o v a n c a - "Ideovo-politické a ústavné zásady československej socialistickej federácie" - autor sumarizuje poznatky z vytvorenia a existencie sovietskej federácie a jej vplyv na vznik československej socialistickej federácie v roku 1968. Autor podotýka, že základným východiskom socialistickeho federalizmu je riešenie národnostnej otázky na princípe práva národov na sebaurčenie až do odtrhnutia a utvorenia vlastného samostatného štátu pri rešpektovaní triednych záujmov robotníckej triedy. Na tomto základe vznikla a vyvíjala sa sovietska socialistickej federácia - ZSSR, z neho vychádzala i Socialistická federatívna republika Juhoslávie a taktiež československá socialistickej federácia. Štúdia obsahuje kroky, ktoré viedli k prijatiu zákona o Československej federácii, jeho realizáciu, ťažkosti, s ktorými sa realizácia stretla a taktiež dôvody novelizácie ústavného zákona č. 143/1968 Zb., ústavným zákonom č. 125/1970 Zb. Záverom autor upozorňuje, že ideovo-politické a ústavné zásady vyjadrujú socialistický triedny, ideovo-politický, ekonomický a internacionálny základ československej socialistickej federácie i jednotu politického systému federácie ako celku i ako národných republík.

Z teoretického hľadiska sa zaoberá československou socialistickej federáciou F. Č e r v e ň a n s k ý v štúdií - "Mechanizmus československej socialistickej federácie". Pri vytváraní československej federácie bolo veľmi dôležité určiť, čo je základné a podstatné, čo treba riadiť z federálneho centra a čo samostatne na úrovni republík. Autor zdôraznil, že nové právne úpravy štruktúry a režimu fungovania mechanizmu československej federácie sú správne a prispievajú k racionálnemu politicky i ekonomicky zjednotenému úsiliu po ďalšom cieľavedomom demokratickom rozvoji nášho spoločného štátu.

Tematicky nadväzuje na štúdiu F. Červeňanského štúdia J. G r o s p í č a - "Vzťah národni a federálni státnosti v československé federaci". Štúdia je rozdelená na dve časti: 1. K niektorým všeobecným problémom dialektiky národnej a federálnej státnosti v socialistickej federácii; 2. K základným otázkam delby kompetencie a vzťahov federálnych a národ-

nych štátnych orgánov v československej federácii. V prvej časti štúdie zrovnáva autor charakteristické rysy vývoja troch existujúcich socialistických federácií a konštatuje, že vedľa významných diferencií ktoré vyplývajú z rozdielných historických, sociálnych, ekonomických a kultúrnych podmienok ich vzniku a vývoja, uplatňujú a presadzujú sa v nej všeobecné rysy a tendencie dialektiky vzťahov národnoštátneho a federálneho, i internacionálneho, ktorých zdroje spočívajú v socialistickom vývoji spoločnosti. V druhej časti autor vysvetľuje, že principiálnym vodítkom pre účelnú mieru federálnej centralizácie, kompetenčnej samostatnosti a potrebnej iniciatívy republík, je uplatňovanie a rozvíjanie leninského princípu v konkrétnych podmienkach každej socialistickej federácie.

Zaujímavú tému spracoval vo svojej štúdií - "Systém spoločenských organizácií a združení v ČSSR. - M. Ř e h ů ř e k. V štúdií (tématicky ešte predtým nespracovanej) sa zaoberá právnou úpravou združovania občanov v ČSSR, otázkami základnej klasifikácie organizácií vytvorených na základe platnej právnej úpravy združovacieho práva občanov v ČSSR, otázkami základnej klasifikácie organizácií vytvorených na základe platnej právnej úpravy združovacieho práva v ČSSR (zákon č. 68/1951 Zb) a dobrovoľnými spoločnosťami v ČSSR - s objasnením pojmu, spôsobu vzniku a ich druhov.

"Ústavným zákonom č.144/1968 Zb. o postavení národností v ČSSR" a jeho uvedením do života sa zaoberá J. Z v a r a. Autor skúma, ako sa v Slovenskej socialistickej republike zmenilo postavenie národností, ako sa zmenil ich ekonomický základ, ich triednosociálna štruktúra, sociálny charakter a taktiež charakter národného vedomia.

Problematikou rozdelenia kompetencie medzi orgány federálne a orgány republík sa zaoberá v štúdií "K niektorým otázkam pôsobnosti federácie a republík vo veciach vnútorného poriadku a bezpečnosti v ČSSR" -Š. Š a š i n k a. Autor v štúdií upozorňuje, že pôsobnosť ČSR a SSR v oblasti vnútorného poriadku a bezpečnosti nie je zákonom pozitívne vymedzená a preto platí v zmysle ustanovenia článku 9 ústavného zákona o československej federácii zásada, že "veci, ktoré nie sú taxatívne zverené do pôsobnosti ČSSR patria do výlučnej pôsobnosti ČSR a SSR". Záverom autor konštatuje, že rozdelenie pôsobnosti utvára predpoklady a podmienky na realizáciu politiky KSČ v tejto významnej oblasti štátneho mechanizmu.

Závacká

Máthé Gábor - Révész Tamás, Az esti- és levelező tagozatu oktatás fejlődése az ELTE Állam- és Jogtudományi Karán /1945 - 1970/, Budapest 1972, 70 s.

Podľa názvu spisu sa popisuje vývoj večerného a diaľkového štúdia na Právnickej fakulte univerzity v Budapešti za 25 rokov. Prvý z autorov referuje o večernom štúdiu, ktoré vzniklo pôvodne už na jeseň r. 1945 ako dvojročný robotnícky kurz. Išlo o to začleniť do verejnej správy príslušníkov robotníckej triedy, ktorí by zabezpečili v štátnom aparáte demokratické zmýšľanie. R. 1945 potom vznikla večerná fakulta pre pracujúcich a s ňou v súvislosti r. 1951 diaľkové štúdium. Toto štúdium napokon prevládlo a r. 1955 večernú fakultu predbežne neotvorili. R. 1960 sa uskutočnili významné reformy štúdia a dôsledne sa odčlenilo od seba večerné a diaľkové štúdium. Tento stav sa potom zachoval aj naďalej. Pritom sa zásadne sleduje zámer vyrovnať úroveň štúdia večerného so štúdiom v riadnom rozsahu.

Druhý autor stručne načrtnol osobitne vývoj večerného štúdia za 20 rokov (1951-1970). Toto štúdium sa od prvoti uskutočňovalo popri zamestnaní. Predpokladalo samostatnú prácu poslucháčov, ktorá sa zdôraznila pri prvej reforme, totiž r. 1954. Pri ďalšej reforme r. 1960 sa v záujme zvýšenia úrovne štúdia zriadili pre poslucháčov na vidieku konzultačné strediská aj mimo Budapešti, na ktorých prednášali aj miestni pracovníci z právnej praxe. Pri ďalšej reforme r. 1965 sa zahustilo štúdium tak, aby poslucháči mohli skladať skúšky z jednotlivých predmetov už po 1 alebo 2 semestroch priamo v Budapešti. Výsledky 20-ročných skúseností s týmto štúdiom nie sú v každom ohľade priaznivé. Preto sa žiada ešte riešiť otvorené otázky metódy a celkovej koncepcie štúdia.

Obidva príspevky sú podložené veľmi bohatými literárnymi údajmi, pramennými materiálmi a faktografickou dokumentáciou. Ku každému sa pripája dosť obširny súhrn v nemčine a angličtine.

Karpat

Marija Manolova, Rusija i konstitucionno ustrojstvo na Iztočna Rumelia, Izd. na BAN, Sofia 1976, str. 220

Kandidátka právnych vied Marija Manolova, pracovníce Ústavu práva Akadémie vied v Sofii, se specializuje na problematiku vzniku a vývoje buržoazného statu a práva v Bulharsku, zejména na období kolem osvobození země od tureckého jha v sedmdesátých létech XIX.st. Nedávno vyšla v So-

fii její dosud největší práce "Rusko a ústavní zřízení Východní Rumelie", která tematicky a chronologicky rovněž patří do tohoto okruhu.

Název práce však nevystihuje, že se tu pojednává o problematice daleko širší - nejen o vztahu Ruska k jižní části Bulharska, tzv. Východní Rumelii, v době dočasného rozdělení země na dvě části. Analyzuje se zde totiž a právně hodnotí - v právněhistorické literatuře vlastně poprvé - normotvorná činnost zvláštní Evropské komise pro vypracování základního ústavního zákona o Východní Rumelii, zřízené usnesením Berlínského kongresu 1878. Tento zákon, tzv. Organizační statut, upravil organizační strukturu a kompetenci centrálních orgánů státní správy ve Východní Rumelii.

Práce vychází z rozboru celkové mezinárodní situace té doby, i rozebírá některé konkrétní sociálně ekonomické a politické souvislosti, za nichž Evropská komise pracovala. Zejména jsou zajímavé politické souvislosti sporu o šíři její kompetence. V tomto rámci se pak zvláštní pozornost věnuje politice Ruska, ruských členů Evropské komise i jiných ruských diplomatů a představitelů ruské moci na území Bulharska.

Ukazuje se, jak v procesu osvobozovací války sledovaly orgány ruské prozatímní správy politiku vytvoření jednotného bulharského státu, kterou - jen však dočasně - tehdy prosadily v mírové smlouvě přijaté v San Stefano. Po revizi Sanstefanské mírové smlouvy Berlínským kongresem a rozdělení Bulharska na dvě části, musela ruská diplomacie vypracovat novou strategii, cílevědomě zaměřenou alespoň na vytváření státoprávních předpokladů pro pozdější sjednocení země. Kladl se důraz na to, aby v obou částech rozděleného Bulharska byly zřizovány shodné státoprávní instituty, jejichž existence by pak budoucí sjednocení mohla ulehčit.

Toto úsilí ruské strany konfrontuje se v práci s opačnými, v podstatě protihabsburskými tendencemi zástupců Francie, Rakousko-Uherska a Anglie. Tím vlastně autorka částečně zasahuje - nehledě na to, že se její práce týká pouze let 1878 a 1879 - do dřívějšího sporu vzniknuvšího kolem pochybné teze, jakoby pozdější spojení východní Rumelie s bulharským knížectvím v r. 1885 bylo snad dílem anglické diplomacie (o této otázce podrobně psal v poslední době např. A. Pantev - srv. Izvěstija na BKP č. 19/1967, str. 75-114).

Autorka zpracovala rozsáhlý pramenný materiál - archívní dokumenty o činnosti ruské prozatímní správy, materiály ministerstva zahr. věcí Francie, anglické Modré knihy o Turecku z let 1877-1879, protokoly Evropské komise, Berlínského kongresu, Cařihradské konference atd. Takto fundovaná práce umožňuje hlubší poznání dějin bulharského národa, který s pomocí bratrského ruského národa právě před sto lety svrhl cizí jho a obnovil svou národní a státní samostatnost.

Malý st.

Jedná se o prvé komplexní zpracování dějin bulharského státu a práva v období od konce první světové války do vítězství lidově demokratické revoluce 9. 9. 1944 vyšlé z pera velmi dobře u nás známé docentky právnické fakulty sofijské státní university.

Celé toto období bylo dříve často tradováno jako období fašistické diktatury (s výjimkou let Stambolijského vlády 1918-1923). Až po diskusi v Bulharské historické společnosti v letech 1965-1966, zahájené referátem akademika Žaka Natana, a pokračující v dalších letech hlavně na stránkách časopisu Istoričeski pregled, začalo se více diferencovat a uplatňuje se citlivější periodizace bulharských dějin od r. 1923 do roku 1944. Umírněnější, nefašistické prvky řízení jsou spatřovány zejména v období po nastolení vlády Národního bloku v r. 1931.

V souladu s výsledky této diskuse dělí autorka dějiny bulharského buržoazního státu a práva v letech 1918 až 1944 takto:

1. období vlády Bulharského zemědělského lidového svazu, zakončené fašistickým převratem 9.6.1923;
2. období vlády Demokratického sjednocení (9.6.1923-29.6.1931);
3. období vlády Národního bloku (29.6. 1931-19.5.1934);
4. období fašistického režimu nastoleného 19.5.1934 (19.5.1934-22.1. 1935);
5. období přípravy a zahájení druhé světové války (1935-1939);
6. období druhé světové války a ozbrojeného protifašistického boje bulharského lidu (1939-1944).

Na závěr je zařazen stručný přehled procesu likvidace buržoazního a výstavby socialistického státu a práva po 9.9.1944.

Zajímavá a poučná je již volba periodizačního kritéria, které je zvláštním způsobem kombinováno. Jak vyplývá z výše uvedeného přehledu, jsou v práci jako mezníky zprvu použity změny vnitropolitické, změny v charakteru politického režimu bulharské společnosti. V době, kdy vývoj v Bulharsku začíná být ovlivňován v první řadě mezinárodní situací, přechází se však na vnější faktory, které se stávají určujícím základem periodizace.

V rámci jednotlivých období je vždy podána nejdříve všeobecná ekonomická a politická charakteristika, poté změny týkající se státní výstavby a nakonec je popsán vývoj buržoazního práva v příslušném období. Pro nás nejzajímavější jsou snad partie týkající se boje buržoazně demokratických prvků s fašistickými v oblasti státní výstavby, které skončily porážkou parlamentárních forem v letech 1934-1935. Dobře jsou

vystiženy zvláštností bulharského fašismu a jeho vývoj, který po určitých peripetích vyústil v druhé polovině třicátých let v usatvení systému tzv. monarchofašismu. Šlo tu o "nestranický" režim, v němž neexistovala fašistická strana, režim řízený podle vůdcovského principu carem - s pomocí byrokracie a palácové kamarily. V podřadných otázkách působil parlament a do určité míry se připouštěla neorganizovaná politická opozice.

Pokud se jedná o období druhé světové války, je značná část obsahu správně věnována protifašistickému boji bulharského lidu, který měl nesporně velký význam a kladl základy pro pozitivní vývoj po skončení války. Zdá se však, že autorka tu příliš málo pozornosti věnovala hlubší charakteristice činnosti fašistického bulharského státu jakožto satelitu fašistického Německa. V této souvislosti např. překvapuje, že na str. 184 je Bulharsko bez jakéhokoliv upřesnění jednoznačně řazeno mezi okupované země.

Malý st.